

INSTITUCIJSKI REPOZITORIJI: ČIJE OBVEZE I ČIJA PRAVA?

INSTITUTIONAL REPOSITORIES: WHOSE OBLIGATIONS AND WHOSE RIGHTS?

Dragutin Nemec

Knjižnica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

dragutin.nemec@pravo.hr

UDK / UDC 347.78:001.1:004.738.5

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 30. 11. 2015.

Sažetak

Pitanje autorskih prava u najnovijim izmjenama i dopunama hrvatskog *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju* u pogledu institucijskih repozitorija nije na odgovarajući način uzeto u obzir, unatoč zakonski proklamiranim i nametnutim dužnostima ustanovama visokog obrazovanja da kopiraju završne i diplomske radove u institucijskim i sveučilišnim repozitorijima. U vezi autorskopravnih pitanja, učinkovitije bi bilo teret nametnut akademskim ustanovama zakonski odmah staviti na same autore-studente, koji su i ispravniji adresat obveze. Također, akademskim je ustanovama time prepušteno i uređivanje pitanja kako zadobiti dopuštenje autora, zbog zakonskog okvira autorskih prava koja se nisu promijenila. S druge strane, ustanove visokog obrazovanja u svojim internim aktima u velikoj su mjeri propustile uspostaviti upravo taj čvrsti pravni okvir koji određuje kako urediti dopuštenja autora za objavu njihovih radova. To može biti nametnuto kao uvjet za upis ili završetak studija, ili se to pitanje može rješavati na dobrovoljnoj osnovi, no jedinstveno rješenje i jednoobrazan model za dopuštenja autora, u obliku ugovora ili izjave, još nije uspostavljen u praksi. Ipak, ustanove ta pitanja i svoju dužnost rješavaju različitim, ne uvijek adekvatnim načinima. Čak i ako se to pitanje može činiti kao manji problem u uspostavi potpuno funkcionalnog sustava institucijskih repozitorija završnih i diplomskih radova na ustanovama visokog obrazovanja u Hrvatskoj, ipak može predstavljati

prepreku. Posebno kod opsega projekta, ako bi bilo autora, studenata ili, u kasnijim fazama, doktoranada ili akademskih zaposlenika koji bi željeli iskoristiti sadašnje stanje nerješavanja svih autorskopравnih pitanja, i sa strane zakonodavca i sa strane općih akata ustanova, za uskratu dopuštenja iz različitih osobnih motiva.

Ključne riječi: institucijski repozitorij, akademska ustanova, fakultet, sveučilište, Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova, *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, Hrvatska, autorsko pravo, autor, pravna obveza, dužnost, dopuštenje, priopćavanje autorskog djela javnosti, javno objavljivanje

Summary

Question of copyright in the latest amendments to the Croatian Law on science and higher education regarding institutional repositories have not been adequately resolved, despite the proclaimed and imposed duties on the institutions of high education to copy the final papers in the institutional and university repositories. The burden imposed on academic institutions would be more effective if it would be imposed on the authors, who are the correct addressee to the issue from the legal perspective. Burden to resolve the issue of required permissions of the authors - students, was also effectively put on the academic institutions as a real result of those legislative actions, due to the legal frame of copyrights that were not changed. Institutions of high education on the other hand, in their internal acts largely missed to install the firm legal frame on how to deal with permission of the authors to publish their works. This could be imposed as a condition of enrollment or completion of studies, or put completely on a voluntary basis, but the unified solutions and uniform model for the copyright permissions in the form of either contract or a statement, has not yet been put in practice. Nevertheless, institutions addressed the problem in various, not always adequate ways. Even if this could seem as a minor problem in the constitution of fully functional system of institutional repositories of final papers on institutions of high education in Croatia, it nevertheless can pose as an obstacle. Specially to the extent of the project, if there would be authors, students or in later stages, PhD students or academic employees, willing to use the present state to interdict their permission out of various motives.

Keywords: institutional repository, academic institution, faculty, university, National repository of final papers, Amendments to the Law on Science and Higher Education, Croatia, copyright, the author, a legal obligation, a duty, permission, communication of the works to the public, publishing to the public

Uvod

Republika Hrvatska se u zadnjih nekoliko godina, prilagodbom zakonskog okvira i projektima usmjerenima na dostupnost javno financiranih znanstvenih podataka i radova, pridružila ispunjenju strateških inicijativa Europske unije i već postojećim ostvarenjima njezinih država članica na tom planu. Radi se o različitim programima za stvaranje *Europskog istraživačkog prostora (European Research Area)*, poput *Obzora 2020.*, temeljnog i izdašnog financijskog i organizacijskog instrumenta za implementaciju ideje *Unije inovacija*¹, izraslog na dokumentima Europske komisije poput *Okvirnog programa za istraživanje i inovacije*² i drugih dokumenata³, koji je posebno usmjeren i na pitanja otvorenog pristupa⁴. U isto vrijeme, unutar strategije Europske komisije *Europa 2020.*, jedna od sedam temeljnih inicijativa je *Digitalna agenda za Europu*, čija je sastavnica *Istraživanje i inovacije*, unutar koje se ističe i inicijativa *Otvorena znanost (Open Science)* o otvorenom pristupu znanstvenim informacijama.⁵

S druge strane, s gledišta autorskog prava i srodnih prava, u navedenim strategijama i inicijativama, pogotovo zbog njihovog instruktivnog karaktera, zapravo i nema važnijih promjena. To naravno ima implikacija i na njihov krajnji obuhvat, no može potaknuti svako pojedino zakonodavstvo da pribjegne vlastitim rješenjima, radi što obuhvatnijeg ostvarenja takvih inicijativa.

Važna je činjenica kako se intelektualno vlasništvo koje utječe na ova pitanja i dalje, uz osnovnu regulaciju pravnog okvira međunarodnim konvencijama, prepušta na autonomno uređivanje nacionalnim zakonodavstvima država članica. Naravno, uz temeljno usklađivanje Europske unije, poput

¹ Horizon 2020 [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/what-horizon-2020>

² Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Horizon 2020 – The Framework Programme for Research and Innovation [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52011DC0808>

³ Horizon 2020. Official documents [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/official-documents>

⁴ Fact sheet : Open Access in Horizon 2020 [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/sites/horizon2020/files/FactSheet_Open_Access.pdf

⁵ European Commission. Open access to scientific information [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/open-access-scientific-knowledge-0>

Direktive 2004/48/EZ o primjeni autorskih prava⁶, koja svojim sadržajem, kao i drugo dosadašnje europsko zakonodavstvo, izravno ne zadire u pitanja ograničavanja autorskih prava u korist otvorenog pristupa informacijama. Unutar inicijative Europske komisije *Digitalna agenda za Europu* još uvijek se obavljaju različite konzultacije⁷ o tome kako što bolje uskladiti autorska prava sa zahtjevima digitalnog okruženja i ciljevima koje žele postići strategije i različite inicijative.

Treba dakle imati na umu kako je za uži i što učinkovitiji pravni okvir omogućivanja pristupa znanstvenim i javno financiranim informacijama i radovima još uvijek nadležna svaka pojedinačna država. Tako je dalekosežnost provedbe svake pojedine inicijative i projekta i u Hrvatskoj, poput nedavno zaživjelog Nacionalnog repozitorija završnih i diplomskih radova⁸ s hrvatskih visokih učilišta i sveučilišta, ovisna i dalje o odlukama zakonodavca, jednako kao što je ovisna i o dogovorima i podizanju svijesti unutar akademske zajednice.

No, kada su u pitanju prava, obveze i dužnosti dionika, s jedne strane fakulteta, s druge strane studenata-autora, je li s gledišta autorskopravnog uređenja, koje nesumnjivo ima utjecaj i na što veći obuhvat projekta, naš zakonodavac to zadovoljavajuće riješio? Nedavne promjene zakonodavnog okvira koje uključuju i repozitorije radova u ustanovama, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta i njegovi predstavnici, kao i neki predstavnici akademske zajednice protumačili su kao zaokruženo rješenje. Ipak, te skromne dopune pravnog uređenja repozitorija na akademskim ustanovama u osnovi su tek postavljanje minimalnog zakonskog okvira za što ujednačeniju organizacijsku i tehničku strukturu projekata. U vezi autorskopravnih pitanja one su, unatoč odlučnom rječniku koji spominje „dužnost“, tek načelna potpora projektu i služe prije svega za motiviranje visokoškolskih ustanova da i to pokušaju riješiti, prije svega unutar sebe samih. Ako zakonodavac nije išao u smjeru rješavanja,

⁶ Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32004L0048R%2801%29>

⁷ European Commission. Digital single market. Action 6. Protecting intellectual property rights online [citirano: 2015-22-11]. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/pillar-i-digital-single-market/action-6protecting-intellectual-property-rights-online>

⁸ Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova – ZIR [citirano: 2015-23-11]. Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/>

a ustanove također na odgovarajući način ne riješe ta pitanja u općim aktima, oni autori, od studenata do, u budućnosti, nastavnika, koji iz različitih osobnih razloga to žele, i dalje će moći uskratiti dopuštenje. I na taj način, ovisno o njihovom broju, u većoj ili manjoj mjeri smanjiti doseg projekta.

1. Situacija u Hrvatskoj

Prema *Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (ZZDVO)* iz 2013.⁹ akademska ustanova, citiramo formulaciju koju propis koristi, „dužna je“ trajno objaviti završne radove studija, kao i doktorske disertacije u javnoj internetskoj bazi završnih radova i doktorata Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Za fakultete i sveučilišne knjižnice u tom promijenjenom čl. 83.¹⁰ ZZDVO-a tu obvezu propisuje u dijelu *Zakona* s nadnaslovom *Uvjeti za završetak studija*, što bi isprva sugeriralo kako se obveza propisuje kao uvjet studentima kao autorima, umjesto njihovim matičnim ustanovama. No, suprotno, u samom tekstu radi se o obvezi (opisanoj kao „dužnost“) fakulteta i sveučilišta da učine dostupnima javnosti i javno objave završne i znanstvene radove nastale na njima. Riječ je, dakle, o činidbi koju, zbog drugih zakonskih i pravnih okolnosti, akademske ustanove ne mogu automatski i u apsolutnom opsegu izvršavati jer ovisi o prethodnom, dobrovoljnom (i po drugim propisima obveznom) pisanom pristanku autora-studenta na takvo korištenje njegovoga rada.

U vezi stanja na samim ustanovama i sveučilištima, važno je reći i kako sveučilišta konačno rješavanje toga pitanja prepuštaju svojim sastavnicama. Tako npr. Sveučilište u Zagrebu, doduše u dopuni svoga *Statuta* iz 2015.¹¹,

⁹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju [citirano: 2015-23-11]. // Narodne novine 94(2013). Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_07_94_2132.html

¹⁰ „(11) Završne radove studija sveučilišta i fakulteti dužni su trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. (...) (12) Doktorske disertacije visoko učilište dužno je trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi doktorskih disertacija Nacionalne i sveučilišne knjižnice.“

¹¹ Odluka o izmjeni i dopuni Statuta Sveučilišta u Zagrebu, čl. 73 (3) [citirano: 2015-30-11]. Dostupno na: http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/Novosti_press/Vijesti/Odluka_o_izmjeni_i_dopuni_Statuta_Sveucilista_u_Zagrebu_10_11_2015.pdf

spominje kako se općim aktom Sveučilišta i sastavnice uređuje i način objavljivanja završnih i diplomskih radova, no sam *Pravilnik* Sveučilišta o studiranju¹², koji se nije mijenjao, cjelokupan posao oko završnog i diplomskog rada prepušta općim aktima sastavnica.

Možemo na temelju svega iznesenog zaključiti kako te dopune Zakona i Sveučilište ustanovama/fakultetima sastavnicama ostavljaju na raspolaganje i zapravo sugeriraju da svoju zakonom propisanu dužnost izvrše kroz interni dogovor s autorima završnih i diplomskih radova.

U međuvremenu, unutar Sveučilišnog računskog centra Sveučilišta u Zagrebu (Srce)¹³, Nacionalne i sveučilišne knjižnice i drugih dionika, dovršeni su i uspostavljeni svi tehnički i organizacijski preduvjeti za projekt. U prvom redu, kao krovna programska platforma, u Srcu su razvijeni Digitalni akademski arhivi i repozitoriji (Dabar)¹⁴. Ta platforma svakoj ustanovi iz sustava znanosti i visokog obrazovanja u Republici Hrvatskoj omogućuje uspostavu institucijskog digitalnog repozitorija u kojem može pohranjivati svoje digitalne sadržaje prema različitim kriterijima i temama (diplomski, doktorski radovi, istraživački podaci, autorski članci i sl.).

Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova (ZIR)¹⁵ institucijski je repozitorij unutar Dabra uspostavljen u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici, namijenjen ustanovama za pohranu digitalnih inačica završnih i diplomskih radova, što može biti i kopiranjem iz vlastitog repozitorija, bio on postavljen na sustavu Dabar ili ne, uz nužnu kompatibilnost. ZIR je samo jedan razvijen, testiran i uspostavljen repozitorij unutar tehnološki široko isplaniranog sustava Dabar, a planira se i uspostava repozitorija za doktorske radove, kao i za ostale digitalne objekte.

U postupku uspostavljanja cijelog projekta Nacionalna i sveučilišna knjižnica je do danas više puta Sveučilištu i njegovim visokoškolskim sastavnicama slala različite dopise i ponude vezane uz izmjene ZZDVO-a i faze projekta, između kojih i onu iz lipnja 2014., pod nazivom *Obavijest o dostavi, pohrani i*

¹² Pravilnik o studiranju na preddiplomskim i diplomskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Čl. 53 (3) [citirano: 2015-30-11]. Dostupno na: http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/O_Sveucilistu/Dokumenti_javnost/Propisi/Pravilnici/PRAVILNIK_O_TUDIRANJU_konacna_LEKTORIRANA_verzija_PDF.pdf

¹³ Sveučilišni računski centar Sveučilišta u Zagrebu [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: <http://www.srce.unizg.hr/>

¹⁴ Digitalni akademski arhivi i repozitoriji – Dabar [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: <http://www.srce.unizg.hr/dabar/>

¹⁵ Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova – ZIR [citirano: 2015-25-11]. Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/tags/srce>

objavi disertacija i završnih radova u javnoj internetskoj bazi NSK¹⁶, u kojoj se spominju i neki pravni (pred)uvjeti.

Upravo u vezi s time, zanimljivo je istaknuti da NSK i Srce, suprotno nekim uvriježenim mišljenjima kako je ZZDVO u potpunosti riješio i obveze i dužnosti predaje radova, nisu prejudicirali autorskoppravna pitanja. Dapače, istaknuto je kako je, prije svega zbog zaštite prava autora, uz disertaciju/završni rad potrebno dostaviti i dopuštenje svakog autora (studenta, poslijediplomca) za javnu objavu rada u nacionalnom/sveučilišnom repozitoriju, s potpisom autora disertacije.

U nastavku ćemo razmotriti ne samo je li provedba tako shvaćena u široj akademskoj (ili knjižničarskoj) zajednici, nego i važnije, kako je činjenica postojećeg okvira, zakonodavnog i projektog, zaživjela u praksi te kako se pokušavaju premostiti autorskoppravni problemi koji mogu smanjiti zamišljeni obuhvat projekta, a posebno, kako bi što učinkovitija rješenja tog segmenta repozitorija mogla izgledati. Sve to zbog toga što je zakon iz zakonodavcu poznatih motiva propustio priliku to izravnije riješiti, unatoč korištenju formulacija poput „dužnosti“, te u osnovi prepustio rješavanje problema samim dionicima i ustanovama.

1.1. Nedorečenost, granice i tumačenja pravnog okvira

Studentu koji je autor intelektualne tvorevine u izvršavanju studentskih i akademskih obveza, s obzirom na to da ni u *Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima* (ZAPSP)¹⁷ niti u drugim propisima ne postoje posebne odredbe ili iznimke koje bi ih uređivale ili ograničavale, pripadaju autorska prava u njihovoj cijelosti. Tako i pravo na suglasnost, tj. davanje dopuštenja oko svakog specifičnog načina iskorištavanja autorskog djela. U ovom slučaju radi se zapravo o postavljanju digitalne inačice djela (tehnički neutralnim pravnim rječnikom rečeno: reprodukcije) u repozitorij ustanove, koji se prema članku 18. ZAPSP-a, pod naslovom *Imovinska prava*, podvodi pod „pravo priopćavanja autorskog djela javnosti“.

¹⁶ Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Obavijest o dostavi, pohrani i objavi disertacija i završnih radova veleučilišta i visokih škola u javnoj internetskoj bazi NSK [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: www.vguk.hr/download.php?downloadParams=webartfile%7C1322

¹⁷ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (NN br. 167/2003, 79/2007, 80/2011, 141/2013, 127/2014) – neslužbeni pročišćeni tekst [citirano: 2015-25-11]. Dostupno na: http://www.zamp.hr/uploads/documents/zakoni/ZAPSP_2014.pdf

Općenito, sadržaj imovinskopravne komponente autorskog prava koja je ovdje u pitanju postavljen je toliko široko da se u teoriji govori kako autor „može činiti što ga je volja“, a sastoji se u ovlaštenju iskorištavanja djela kao i da sve druge isključi iz toga, dok to nije protivno tuđim pravima ili zakonskim ograničenjima.¹⁸ Prema daljnjim tumačenjima pravne teorije, u konkretnom slučaju nije moguće bez odgovarajućeg propisa ili stvaranja pravnog okvira jednostranim očitovanjem volje fakulteta ili sveučilišta odrediti da se oni mogu na bilo koji način njima koristiti¹⁹.

Također, unatoč živahnim raspravama u akademskim i knjižničarskim krugovima kako javno financirana djelatnost poput one nastavnika i znanstvenika, ili sam studij na fakultetima, ne bi trebali uživati potpunu zaštitu bez ograničenja kao kod ostalih autora, za to ne postoji uporište u postojećim propisima. Nema niti iznimki vezanih uz to je li autorsko djelo u cijelosti ili djelomično nastalo financiranjem iz javnih izvora.²⁰ Rasprave idu do razine na kojoj se autorovo pravo da daje dopuštenja za stavljanje djela na raspolaganje javnosti smatra ozbiljnom preprekom digitalizaciji.²¹ Naravno, neovisno o *Zakonu*, od kojeg je sloboda ugovaranja jača stoga što u ZAPSP-u nema prisilnih odredbi koje bi to zabranjivale, ugovorom između nakladnika i autora uvijek se može ugovoriti i nepovoljnije stanje po autora. No, usredotočimo se na postojeće i aktualno stanje.

Kod nekih argumenata o jednostavnom zaobilazanju takvog pravnog okvira koji su se mogli čuti u akademskoj i knjižničarskoj zajednici, npr. da je za neutraliziranje odredbi o priopćavanju javnosti dovoljno elektronički, zaporkama, ograničiti pristup autorskom djelu samo na ustanovu ili akademsku zajednicu, ZAPSP u čl. 3., st. 3. jasno definira javnost kao „veći broj osoba koje su izvan uobičajenoga užeg kruga osoba usko povezanih rodbinskim ili drugim osobnim vezama“, što osobe u ustanovi ili na sveučilištu nažalost nisu. Također, radi terminološke preciznosti, uvriježeno je i korištenje riječi „objavljivanje“ za takvo priopćavanje, no ZAPSP u čl. 3., st. 1. objavljivanjem isključivo smatra činjenje djela pristupačnim javnosti „uz pristanak nositelja prava“.

¹⁸ Gliha, I. Autorsko pravo. Zagreb : Informator, 2000. Str. 8.

¹⁹ Matanovac-Vučković, R. Industrijsko vlasništvo na sveučilištu – prijedlozi za unapređenje pravnog okvira. // *Intelektualno vlasništvo i sveučilište : Okrugli stol održan 23. svibnja 2013. u palači Akademije u Zagrebu*, 21(2013). Str. 59.

²⁰ Matanovac-Vučković, R. Pravni status autorskih djela stvorenih u radnom odnosu na sveučilištu. // *Zbornik Hrvatskog društva za autorsko pravo 11/12(2011)*. Str. 20.

²¹ Horvat, A. Digitalizacija i knjižnice. // *Zbornik Hrvatskog društva za autorsko pravo 11/12(2011)*. Str. 28.

Dok ćemo oblike i moguće prakse takvih ugovaranja i dopuštenja razmotriti kasnije, u vezi s već otvorenim dvojabama, s početnom pozicijom autora kao zadanom, već u nomotehničkom odabiru riječi kod zakonodavca nastaje nesuglasnost između obveza, točnije „dužnosti“ jednih (ustanova), te prava drugih (autora, kojima se propis ne bavi). Kad bi se ta „dužnost“ promatrala kao zakonom propisana činidba na strani fakulteta, sastavni dio činidbe u pravnoj teoriji jest kako ona mora biti objektivno i subjektivno moguća, a ono što nitko, ili određeni subjekt ne može izvršiti, niti ne može biti sadržaj obveze.²² To posebno vrijedi ako je zakonodavac mislio na obvezu postupanja fakulteta, bez mogućnosti iznimki. Općenito postavljena odredba izmjena i dopuna ZZDVO-a riječima „završni radovi“ ne ograničuje opseg obveze i trebala bi tako podrazumijevati sve radove. No, time ustanove zadužuje za nešto što zbog pravnog okvira one ne mogu osigurati bez dopuštenja trećih (autora), pa je u ovom slučaju smatramo tek instruktivnom obvezom koja se zapravo ne odnosi na sve radove, a ne postoje ni propisane sankcije za njezino neizvršavanje.

Tek u idealnom scenariju uspostavljanja dovoljno učinkovitog sustava dopuštanja autora na sveučilištima da im radovi budu objavljeni u repozitorijima, nametanje bi dužnosti samim ustanovama dobilo veći smisao od sadašnjeg *de facto* tek pukog poticanja da te odnose urede same unutar ustanove. U sustavu u kojem dopuštenje ovisi o samom autoru i gdje ustanova ne bi u određenom jasno većinskom postotku uspjela pribaviti dopuštenja autora, upravo se takvo nametanje neizvršive dužnosti od zakonodavca čini nepotrebno napisanim. Posebno stoga što bi se čitavi projekt repozitorija ionako mogao ustrojiti unutar sveučilišta na dobrovoljnoj bazi i bez zakonskih promjena, osim što bi bez propisa vjerojatno organizacijski to bilo nešto teže i neusklađenije.

Da se, dakle, zakonodavac odlučio istinski mijenjati paradigmu obveza i prava, adresat za nametanje te „dužnosti“ tada ne bi bile ustanove, jer one ne mogu ispunjavati dužnost kršeći tuđa legitimna prava, nego bi to trebali biti sami autori. Time bi zakonodavac, koristeći svoje ovlasti, ušao u sferu ograničavanja i iznimki od potpune autonomije autora u odlučivanju o korištenju svoga djela. To bi i učinkovito riješilo potencijalne probleme oko uskrate dopuštenja, kao i promijenilo zakonski okvir, pridruživši tako postojećim iznimkama iz ZAPSP-a, nazvanima u poglavlju 6. *Sadržajna ograničenja autorskog prava*²³, putem specijalnog zakona (ZZDVO) nova ograničenja i obvezu na strani autora.

²² Klarić, Petar; Martin Vedriš. *Građansko pravo : opći dio*. Zagreb : Narodne novine, 2008. Str. 91.

²³ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima. Nav. dj. Čl. 80.-98.

S obzirom na to da su i *Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju* i *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima* propisi iste razine (zakoni), tada bi ZZDVO, prema pravilu *lex specialis derogat lex generalis*²⁴, derogirao isključivost autorovih prava na odlučivanje o svakom korištenju djela iz ZAPSP-a, te propisao efikasnu iznimku za takvo specifično autorsko djelo studenta i osobe povezane s akademskom ustanovom. Time bi propisao i dužnost i obvezao samog autora da preda rad radi stavljanja u repozitorij, kao i stvarno rasteretio ustanove od različitih administrativnih strategija u vezi ugovaranja svakog pojedinačnog dopuštenja autora.

No, taj se potez zakonodavca nije dogodio i odabrano je (osim ako se ne radi o očitom propustu?) da ga se izbjegne i u propisu se koncentrira na stvaranje pravnog organizacijskog okvira za provedbu projekta repozitorija. A time, naravno, i na prebacivanje obveze na visoko učilište koje ta pitanja autorskih prava u potpunosti jednostrano i automatski ne može riješiti, niti to smije suprotno zakonu.

Kao što je već rečeno, a povezano prije svega s autorskopравnim pitanjima, i bez zakonskih dopuna i stvaranja imperfektne norme u vezi „dužnosti“, sveučilišta bi i običnim internim dogovorima i ugovorima mogla ustrojivati repozitorije fakultativnog, dobrovoljnog tipa, pa je u tom smislu promjena ZZDVO-a nepotrebna.

Kao usputno pitanje u cijeloj javnoj debati, treba napomenuti kako kolokvijalno prihvaćen i često korišten izraz „prenošenje autorskih prava“ nije u potpunosti točan, jer osim što su isključiva, autorska prava su i osobna, dakle neprenosiva. Ugovorom se, dakle, samo može dopustiti određeno korištenje djela, iznimka od isključivog prava autora na sve načine iskorištavanja njegovog djela.

Svemu navedenom unatoč, naravno, ZZDVO svojim sadržajem općenito daje i neupitne pozitivne učinke, posebno jer omogućuje jedinstvene i temeljne pravne preduvjete da se tehnički i organizacijski započne proces i da se on odvija bez improvizacija. Pa čak i u vezi „dužnosti“, bez obzira na nedostatak sankcija, *Zakon* tim odabirom riječi utječe na sukladno donošenje internih akata u ustanovama, a tako i na ubrzanje odluka da se krene u izradu repozitorija i da oni zažive, što se u praksi i pokazalo točnim.

No, ako postoji problem, osim što i dalje nema sigurnosti da će svi ili najveći broj radova završiti u repozitorijima (kao i u vrijeme kad nisu postojale

²⁴ Petrak, M. *Traditio iuridica*. // *Informatior* 58, 5837(2010), 3.

izmjene i dopune), on se nalazi u inzistiranju na obvezi koje imaju visokoškolske ustanove, iako je takav propis po svemu iznesenom, nepotpun i k tome bez propisane sankcije pa se radi o *lex imperfecta*²⁵. Visokoškolska ustanova kao adresat nema ovlaštenje ni autonomiju tu obvezu ispuniti preko prava samog autora, pa se zapravo radi o djelomično izvršivoj obvezi u vezi s onim autorima koji ne bi dopuštali objavljivanje svojih radova u repozitoriju, a ustanova nije na odgovarajući način uredila interne obveze osoba koje na njoj studiraju ili rade.

Najvažnije, jer takvo raspoloženje među nekim studentima i autorima na sveučilištu zaista i postoji, prema aktualnom stanju, svoje dopuštenje oni i dalje mogu legitimno uskratiti dok se to ne uredi interno u ustanovama, s obzirom da sva zakonska prava ostaju i dalje netaknuta ovakvom izmjenom ZZDVO-a. Propis je obvezu priopćavanja završnog i diplomskog rada prebacio na nekog tko to ne može autorima narediti a, najvažnije, niti u svim postojećim slučajevima propisati svojim internim aktom, koji je hijerarhijski ispod zakona i njemu ne može biti suprotan. Moguća rješenja toga bit će ipak prikazana u nastavku rada.

Krajnja je posljedica takve izmjene propisa, a možda je to i bila namjera, da se ne dira u isključivost autorskih prava, nego da se uputi akademske ustanove da same uredi načine na koje bi ispunile takvu, za sada samo okvirno postavljenu, dužnost. Prije mogućih načina efikasnog uređenja sustava dopuštenja, pa i kroz interne akte, osvrnut ćemo se i na to kako su sami nositelji projekta, Srce i NSK, zamislili autorskopравни okvir repozitorija. U svom *Pravilniku sustava Dabar* u Srcu su pribjegli „solomonskom“ rješenju – ustanova kao vlasnik repozitorija odgovorna je i za uređenje autorskopравниh pitanja.²⁶ S druge strane, NSK kao partnerska ustanova odgovorna za podsustav ZIR, nešto je konkretnija. Iako interni akti nisu javno objavljeni, na dijelu internetske stranice ZIR-a namijenjene studentima vidljivo je da podrazumijevaju kako odmah pri pohrani rada studenti daju dopuštenje za „javnu objavu“ rada

²⁵ „(...) *lex imperfecta*, nepotpuni pravni propis, za čiju realizaciju ne postoji pravom predviđena sudbena sankcija.“ *Vidi*: Smerdel, B.; S. Sokol. *Ustavno pravo*. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006. Str. 106.

²⁶ „Članak 12. Vlasnik repozitorija isključivo je nadležan i odgovoran za postupanje sukladno propisima koji štite prava intelektualnog vlasništva autora, korisnika i trećih osoba.“ *Vidi*: *Pravilnik sustava Dabar – Digitalni akademski arhivi i repozitoriji* [citirano: 2015-25-11]. Dostupno na: <https://dabar.srce.hr/files/dabar-pravilnik-v1.0-20150817.pdf>

u repozitoriju visokog učilišta i u ZIR-u.²⁷ Taj se stav NSK ponavlja i u već spomenutom službenom dopisu visokoškolskim ustanovama u kojem jasno naznačuje potrebu da se dostavi i pismeno dopuštenje autora te čak i predlaže rješenja da student već kod upisa potpisuje izjavu.²⁸

2. Mogućnosti autorskopравnih rješenja

Nakon što smo ustanovili kako su ZZDVO, Sveučilište, kao i nositelji projekata institucijskih repozitorija, visokim učilištima kao vlasnicima repozitorija prepustili rješavanje konkretnih načina na koje će obaviti zakonom deklariranu dužnost, postoji nekoliko mogućih rješenja. Svima im je u osnovi autorovo dobrovoljno prepuštanje iskorištavanja djela u repozitoriju, koje mora biti u obliku pisanog pravnog posla, ugovora ili jednostrane izjave, no ipak se razlikuju, čak do razine dobrovoljnosti.

Visokoškolska ustanova, iako je vlasnik repozitorija, nema intelektualno vlasništvo nad radovima u njemu. Bez zakonske podloge za to, ustanova ne bi mogla niti jednim jednostranim aktom, samo donošenjem pravilnika, odlukom ili naredbom, uređivati pripadanje autorskog prava i bilo kojeg segmenta njegovog korištenja, bez odobrenja autora. S autorom bi ustanova trebala sklopiti autorskopравni ugovor ili bi autor mogao jednostranim pravnim poslom, npr. izjavom, raspolagati svojim autorskim pravom u korist ustanove,²⁹ što je za akademsko okruženje možda i prikladnije. Kada su u pitanju sveučilišta, dobro bi bilo da se oblik izjava što ujednačenije riješi za sve sastavnice, kako bi proizvodile pravne učinke i za sveučilište³⁰ i njegov repozitorij, kako bi ugovor ili izjava autora bili jednoobrazno određeni.

²⁷ Za studente. Pitanja autorskog prava [citirano: 2015-25-11]. Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/za-studente>

²⁸ „Zbog zaštite prava autora, uz završni je rad potrebno dostaviti i dopuštenje za javnu objavu rada s potpisom autora završnog rada. Također, predlaže se visokim školama/veleučilištima da student prilikom upisa potpiše izjavu kojom daje suglasnost za pohranu i javnu objavu svog završnog rada u javno dostupni institucijski ili nacionalni repozitorij.“ *Vidi*: Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Obavijest o dostavi, pohrani i objavi disertacija i završnih radova veleučilišta i visokih škola u javnoj internetskoj bazi NSK. Nav. dj. Str. 2

²⁹ Gliha, I. Pravna zaštita autorskih djela stvorenih u svezi s radnim odnosom na sveučilištu. // Intelektualno vlasništvo i sveučilište : Okrugli stol održan 23. svibnja 2013. u palači Akademije u Zagrebu, 21(2013). Str. 40.

³⁰ Matanovac-Vučković, R. Industrijsko vlasništvo na sveučilištu. Nav. dj. Str. 60.

U svakom slučaju, to pravo iskorištavanja trebao bi autor-student prepustiti u pisanom obliku, s obzirom na pravnu prirodu autorskopравnih ugovora kao formalnih ugovora koji traže pisani oblik, a čiji su bitni sastojci³¹:

- imenovanje autorskog djela na koje se pravni posao odnosi (npr. završni rad), ili općenita naznaka da se odnosi na sva djela nastala za vrijeme studiranja u ustanovi
- osoba (fizička ili pravna) u čiju se korist osniva pravo iskorištavanja
- način korištenja autorskog djela (u ovom slučaju, stavljanje/kopiranje u repozitorij ili priopćavanje djela putem institucijskog repozitorija).

Navedeni pravni posao, jednostran ili dvostran, može biti temeljen na određenim općim aktima ustanove ili čak i ne, no možemo pretpostaviti nekoliko scenarija vezanih uz oblik i vrijeme davanja takvog dopuštenja autora. To može prije svega biti ugovor ili izjava, potpisani na početku studija ili prije predaje rada. Može biti i svojevrsna pismena suglasnost/izjava o prihvaćanju pravilnika ili drugog internog akta ustanove koji uređuje uvjete studiranja ili djelatnosti na visokoškolskoj ustanovi (za zaposlenike ugovor o radu), potpisana na početku studija ili prije predaje rada.

Vrlo uvjetno rečeno, s obzirom da se i to čini zapravo dobrovoljno (student može i ne mora prihvatiti studirati u određenoj ustanovi), možemo govoriti i o „prisilnom“ ili dobrovoljnom davanju dopuštenja autora. U prvom bi slučaju internim propisom ustanove trebalo biti propisano obvezno davanje dopuštenja za kopiranje studentovih radova u repozitorij, kao uvjet da se potencijalni student uopće može upisati na studij ili upisati diplomski ispit. Time bi ustanova u potpunosti mogla izvršiti dužnost koju joj, iako bez sankcije, nameće zakon. Kod drugog slučaja student bi pri upisu, ili prije izrade završnog/diplomskog rada, imao pravo izbora – želi li ili ne želi svoj rad predati radi objavljivanja (kad postoji dopuštenje, možemo govoriti i o *objavljivanju*, a ne *priopćavanju*) u javnom repozitoriju.

S obzirom na nužnost pisanog oblika zbog formalnog karaktera takvog pravnog posla, potrebno je naglasiti kako prešutno pristajanje na uvjete studiranja, makar oni i sadržavali obvezu studenta, u ovom slučaju vjerojatno ne bi bilo dovoljno. To specifično pravo iskorištavanja (kopiranje jednog ili više autorskih djela određenog autora u javno dostupnu bazu određene ustanove), moralo bi se ipak pismeno ugovoriti te taj postupak i propisati općim aktom.

³¹ Isto, str. 40-41.

Kao što je napomenuto, dobro bi bilo, radi ujednačavanja na razini sveučilišta, cjelokupni postupak, pa i obrazac izjave, urediti zajednički za sve sastavnice, kao što je to primjer u nekim državama.

Vrlo je važno napomenuti kako i prema *Pravilniku sustava Dabar*³², ustanova može imati i alternativni plan vezan uz autorska prava, čak i ako ih u potpunosti ne uredi sa studentima i zaposlenicima. Naime, kao vlasnica repozitorija ima pravo odrediti razinu pristupa sve do potpunog isključivanja javnosti i u repozitorij može staviti samo npr. sažetke radova. Za to ne bi trebala biti nužna dozvola autora, s obzirom da se u tom slučaju radi o pukom katalogu informacija, a djelo, koje doduše jest u repozitoriju, ne priopćava se javnosti.

No, tako postavljene, a legitimne i moguće situacije koje već postoje, npr. kod repozitorija Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci u sustavu Dabar, koji je razinu dostupnosti za diplomatske radove odredio samo do razine sažetka i osnovnih informacija³³, više nisu ni predmet razmatranja o slobodnom pristupu znanstvenim informacijama, a udaljuju se i od temeljne svrhe repozitorija i ovog rada, koji je koncentriran na pitanja kako autorskopravno olakšati objavljivanje cjelovitih tekstova radova, a ne izbjeći tu dužnost.

Hodogram za visokoškolsku ustanovu koja je ipak odabrala staviti što je više moguće institucijskih radova u javno dostupni repozitorij, mogao bi (nakon poželjnog usklađivanja postupaka i sadržaja izjave na razini sveučilišta) izgledati ovako:

- autorskopravni ugovor ili izjava autora, na početku ili tijekom studija, o dopuštenju objavljivanja rada u repozitoriju (dopuštenje objavljivanja: cjelovitog rada / samo osnovnih podataka)
- službeno podnošenje zahtjeva za sudjelovanje Srcu (obrazac *Prijava repozitorija* na <http://www.srce.hr/dabar>)
- imenovanje osobe u visokoškolskoj ustanovi za rad u repozitoriju (suprotno uvriježenom stavu da bi to morale biti knjižnice, to primjerice mogu biti i kartoteke ili referade kao službe koje raspolažu svim podacima i dokumentacijom koja se u njih slijeva po službenoj dužnosti)
- parametrizacija repozitorija, tj. definiranje razine pristupa, opsega podataka, tezaurusa i metapodataka, vrste digitalnih objekata i sl.

³² „Prava i obveze vlasnika repozitorija. Članak 9. (...) definiranje i postavljanje prava pristupa i preuzimanja sadržaja digitalnog repozitorija, uključujući i omogućavanje otvorenog pristupa pojedinim sadržajima.“ *Vidi: Pravilnik sustava Dabar*. Nav. dj. Str. 7.

³³ Repozitorij završnih radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci [citirano: 2016-10-05]. Dostupno na: <https://repozitorij.pravri.uniri.hr/islandora/object/pravri%3A49>

3. Primjeri iz prakse

3.1. Hrvatska

Kod autorskopравnih pitanja repozitorija, tu i dalje nalazimo različitosti i šarenilo, kao i nedorečenost i nedovršenost nekih rješenja, čak i kod akademskih ustanova koje smatraju te dvojbe riješenima samom činjenicom donošenja općih akata o studiju. Neke ustanove poput Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu³⁴ odavno su otišle korak dalje i već dulji niz godina imaju uhodan sustav izjava putem kojih studenti daju pisanu suglasnost o uvrštavanju radova u njihov repozitorij³⁵.

U novije vrijeme, potaknute izmjenama ZZDVO-a, a na temelju činjenice kako statuti sveučilišta to njima i prepuštaju, visokoškolske ustanove uvrstile su i pitanja repozitorija u pravilnike i druge opće akte, posebno one o studiranju. Namjera im je vjerojatno bila ta pitanja i riješiti, no, slično kao ZZDVO, ili možda i zbog njega, povele su se dojmom kako je pitanje autorskih prava već zakonom riješeno, pa su se u aktima uglavnom ograničile na tehničku i organizacijsku stranu, ponavljajući zakonske formulacije. Sustav davanja pisanih suglasnosti nije transparentan, ili se, prema usmenim saznanjima, na većini ustanova tek priprema ili uhodava. Ako zamislimo da ne bi trebalo biti studentskih tužbi povezanih s autorskim pravom kod nekih već postojećih rješenja koja do sada nisu koristila sustav dozvola (npr. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) ili imaju rješenja propisana samo općim aktima, može se reći kako stanje postaje sve više zadovoljavajuće.

No, navedimo nekoliko situacija iz prakse.

Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku navedena su pitanja rješavana npr. pravilnicima. Ipak i tamo, suprotno npr. navodima kojima se, vjerojatno svojevrsnim podrazumijevanjem kako su, uz pitanje predaje samih radova, i autorovo dopuštenje i pristanak uvršteni u pravilnike³⁶, ta pitanja i dalje nisu riješena. Bila to obveza ili uvjet studija (za što smo rekli da samo po sebi ne rješava autorska prava), u *Pravilnik o*

³⁴ Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: <http://medlib.mef.hr/>

³⁵ Škorić, L. Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: http://cuc.carnet.hr/cuc2007/program/radovi/prezentacije/b1_7skoric.pdf

³⁶ Radičević, V. Strategija razvoja visokoškolske knjižnice kao dio razvojne strategije visokoškolske ustanove. // *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 56, 1/2(2013), 127-128.

*diplomskim radovima i ispitima i Pravilnik o završnim radovima*³⁷ naime nisu uvrštene čak niti te, podrazumijevajuće, odredbe o pristanku autora-studenta za objavljivanje rada u digitalnom repozitoriju. *Pravilnikom o studiju* tek je ustanovljeno obvezno dostavljanje Knjižnici diplomskih i završnih radova u digitalnom obliku, ali ne od samog autora, nego od Ureda za studentska pitanja. Pa se tako može reći da *Pravilnik* izravno ne obvezuje studenta-autora na predaju rada radi objavljivanja, nego tek vrlo posredno, putem „treće ruke“ (student-mentor-Ured-Knjižnica)³⁸, što je opet slično tome kako obvezu na nelegitimiranog adresata prebacuje i ZZDVO. Primjedba je čak i uže pravnotehničke naravi tko uopće jest stvarni adresat odredbe, jer se u tekstu Ured zapravo obvezuje samo na manje važne manipulativno-tehničke radnje predaje rada.

Ako bi se to pitanje i htjelo rješavati uvjetima studija iz *Pravilnika*, ne samo da bi trebalo jasnije naznačiti obvezu predaje rada za repozitorij, kao jedan od obveznih uvjeta studiranja koji se traži, nego bi trebalo i urediti pitanje izjave ili ugovora studenta s ustanovom u tom smislu, a što nedostaje u pregledanim pravilnicima fakulteta.

Još je oskudnije to pitanje riješeno na primjeru Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i njegovog *Pravilnika o studiju*.³⁹ Iako Sveučilište, kao i *Zakon*, prepusta ustanovama uređivanje imperfektne zakonske obveze, *Pravilnik* možda upravo iz toga razloga nije ulazio u dublja ili konačna rješenja. Tako ne propisuje niti obvezu dostavljanja radova nekoj fakultetskoj službi, niti oblik – digitalnu inačicu rada. Jedino što najjednostavnije, na tragu zakonske obveze, u čl. 41., st. 11., propisuje kako će Fakultet „završne i diplomske radove objaviti te kopirati na javnoj internetskoj bazi Nacionalne i sveučilišne knjižnice sukladno posebnim propisima“. Zadnje tri riječi, kao i riječ

³⁷ Filozofski fakultet u Osijeku. *Pravilnik o diplomskim radovima i ispitima* [citirano: 2015-15-11]. Dostupno na: <http://www.ffos.unios.hr/download/pravilnik-o-završnim-radovima-procisceni-tekst.docx>; Filozofski fakultet u Osijeku. *Pravilnik o završnim radovima* [citirano: 2015-15-11]. Dostupno na: <http://www.ffos.unios.hr/download/pravilnik-o-diplomskim-radovima-i-ispitima-1.docx>

³⁸ „Članak 13.

(1) Nakon obrane diplomskoga rada student je obvezan u roku od tri dana predati mentoru konačnu inačicu diplomskoga rada u elektroničkom obliku, usklađenu s eventualnim sugestijama članova ispitnoga povjerenstva. (2) Mentor je obvezan u roku od tri dana od dana dobivanja konačne inačice diplomskoga rada istu proslijediti Uredu na adresu e-pošte diplomski@ffos.hr. (3) Ured je obvezan konačnu inačicu diplomskoga rada u roku od osam dana dostaviti Knjižnici radi objave u digitalnom repozitoriju na adresu e-pošte repozitorij@ffos.hr.“

³⁹ Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. *Pravilnik o studiju* [citirano: 2015-15-11] Dostupno na: https://www.pravo.unizg.hr/fakultet/propisi/pravilnik_o_studiju

„objaviti“ koja implicira dozvolu autora, predstavljaju donekle i posredno prebacivanje odluke Fakulteta na norme autorskog prava. Također, možda bi točnije, umjesto zakonom doduše propisane „internetske baze NSK“, bilo reći „u repozitorij Pravnog fakulteta“, jer je sama ustanova vlasnik repozitorija, koji se može uspostaviti u Srcu i tek kopirati u bazu ZIR pri NSK. Uglavnom, niti je tim *Pravilnikom* riješeno davanje pristanka autora, niti je ono propisano jasnim uvjetom studiranja. Doduše, postoje naznake da bi se to i bez daljnjeg zadiranja u *Pravilnik* moglo riješiti obrascem-izjavom studenta, pa će se bolje znati koje i čije će radove, te pod kakvim uvjetima, Fakultet objaviti ili moći objaviti.

Situacija u Hrvatskoj ukratko bi se mogla opisati time da su fakulteti autorskopravna pitanja koja su im prepuštena na odlučivanje, posebno, zbog nezadiranja u zakonski okvir, nužne dozvole autora, propustili izričito riješiti ili studente obvezati/prisiliti na davanje dozvole svojim općim aktima. Time se općenito može reći kako je sustav pohrane završnih i diplomskih radova na taj način ostao u području dobrovoljnosti i autonomije odluke samih autora i za bilo što drugo, nažalost, još nije uspostavljen odgovarajući pravni okvir.

3.2. Slovenija

U Sloveniji su aktivnosti na uspostavi institucionalnih akademskih repozitorija rezultat *Plana nacionalne infrastrukture za otvoreni pristup završnim radovima studija i istraživačkim radovima* (ODUN), zamišljenog kao dio spomenute strategije koju promovira Europska unija u sklopu preporuka Europske komisije da se do 2020. u Europskoj uniji osigura obvezni otvoreni pristup svim radovima iz projekata financiranih unutar okvirnog programa EU *Obzor 2020.*, vezano uz znanost i znanstveno istraživanje. U sklopu *Plana*, uz izradu jedinstvene platforme za sveučilišne repozitorije, izrađen je i zajednički prijedlog pravne podloge za predaju autorskih radova studenata za sveučilišta koja sudjeluju.⁴⁰

Projekt se već provodi na sveučilištima u Mariboru, Primorskoj i Novoj Gorici koji su čak osnovali konzorcij i pokrenuli javni natječaj za pilot-program nacionalne infrastrukture za otvoreni pristup završnim radovima i publikacijama istraživača, temeljen na već gotovom programskom rješenju

⁴⁰ Ojsteršek, M.; M. Kotar. Vzpostavitev institucionalnih repozitorijev slovenskih univerz in nacionalnega portala odprte znanosti [citirano: 2015-15-11]. Dostupno na: http://www.nuk.uni-lj.si/dokumenti/2014/KDV/24_Ojstrsek_Kotar.pdf

Sveučilišta u Mariboru. Sveučilište u Ljubljani u projektu sudjeluje s vlastitim repozitorijom završnih radova.

Postavljeni su repozitoriji sveučilišta i Nacionalni znanstveni portal otvorenog pristupa, koji agregira sadržaj iz svih sveučilišnih institucijskih repozitorija.⁴¹

Iako postoje prijedlozi za olakšanje autorskopavnog okvira predaje radova u organizacijskom smislu i unifikaciji obrazaca, u Sloveniji postoji sličan zakonski okvir kao i kod nas, no neka su sveučilišta putem općih akata o studijima, kao obveznim uvjetom studiranja, sve studente *a priori* obvezala da dopuste predaju svojih radova u javni repozitorij, tijekom studija ili pri prijavi završnog rada. Kao prethodni korak, koji ne zadire u autorska prava, propisali su obveze davanja jednog elektroničkog primjerka rada za arhiviranje ili za interne baze. Ljubljansko sveučilište u svom *Statutu*⁴² u čl. 127. studente nedvosmisleno obvezuje ne samo da predaju elektroničke inačice svojih završnih radova, nego i da pisanom izjavom odmah nakon prijave završnog rada potvrde kako autorska prava pohranjivanja elektroničke inačice i njezine objave u javnoj bazi Sveučilišta prenose na Sveučilište. Time se, za razliku od nekih drugih slovenskih i pogotovo hrvatskih ustanova, jasno propisanim uvjetima studiranja koji uključuju i izjavu, osiguralo da u svom repozitoriju⁴³ ima sve završne i diplomske radove.

Sveučilište u Mariboru je za svoj repozitorij transparentno postavilo i potrebne upute i obrasce namijenjene autorima, djelatnicima Sveučilišta kao i studentima, za samoarhiviranje njihovih radova⁴⁴. S obzirom na to da u *Pravilniku o izradi i obrani diplomskog rada*⁴⁵ nije izričito predviđena pisana izjava kao u Ljubljani, ali je izjava o autorstvu predviđena u postupku pohrane djela⁴⁶, za pretpostaviti je, ako izjava nije negdje drugdje predviđena, kako

⁴¹ Nacionalni portal odprte znanosti [citirano: 2015-15-11]. Dostupno na: <http://www.openscience.si>

⁴² Statut Univerze v Ljubljani [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: https://www.uni-lj.si/o_univerzi_v_ljubljani/organizacija__pravilniki_in_porocila/predpisi_statut_ul_in_pravilniki/2013070915432663/

⁴³ Repozitorij Univerze v Ljubljani [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/info/index.php/slo/>

⁴⁴ Navodila o pripravi in oddaji elektronskih zaključnih del ter o preverjanju podobnosti zaključnega dela zdругimi deli [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: <https://dk.um.si/info/images/docs/navodila-o-pripravi-in-ddaji-del-2014-11.pdf>

⁴⁵ Pravilnik o postpoku priprave in zagovora diplomskega dela [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: <https://dk.um.si/Pravilnik%20o%20postpoku%20priprave%20in%20zagovora%20diplomskega.pdf>

⁴⁶ Postopek oddaje zaključnega dela [citirano: 2015-27-11]. Str. 6. Dostupno na: <https://dk.um.si/info/images/docs/postopek.oddaje.zakljucnega.dela.dkum.150722.pdf>

su studenti samim činom samoarhiviranja u Digitalnoj knjižnici sveučilišta u Mariboru (DKUM) radi pohrane i provjere plagiranja, ispunili i studijski uvjet dopuštanja javnog objavljivanja svog završnog rada. Kod radova pohranjenih u DKUM postoji i mogućnost zahtjeva za odgodom javne objave, ako je to potrebno radi uvažavanja nakladničkog embarga objavljivanja nekih djela.

Što se tiče radova djelatnika, nastavnika i znanstvenika, u Sloveniji su napravili i korak više nego kod nas. Sveučilišta u Ljubljani i Mariboru potiču ih da u repozitorije arhiviraju primjerke svojih radova izrađenih u okviru, ali i izvan, ustanova. Zbog autorskih prava nakladnika koji su ih izvorno objavili, u informatičkoj infrastrukturi repozitorija nude im odabir predviđene razine pristupa i iskorištavanja djela koja mogu urediti, koristeći SHERPA/RoMEO licencije otvorenog pristupa koje preporuča portal Europske komisije za otvoreni pristup informacijama OpenAIRE u sklopu inicijative *Obzor 2020*.⁴⁷

Zaključno

Izmjene i dopune *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju* propustile su, unatoč zakonom proklamiranoj i nametnutoj dužnosti ustanovama, efikasno riješiti područje autorskog prava kod pitanja repozitorija, a fakulteti svojim općim aktima uglavnom su propustili dopuštenje za objavljivanje nametnuti kao uvjet upisa ili završetka studija. Tako možemo zaključiti kako čvrste i sankcionirane obveze, odgovornosti i dužnosti bilo kojeg sudionika, te čvrstog pravnog okvira u vezi institucijskih repozitorija, još uvijek nema.

Ustanove koje bi htjele efikasno ispuniti svoju zakonsku dužnost i imati sve željene radove u repozitorijima (iako izravno sankcije za suprotan slučaj ne postoje), a da se dalje ne zadire u zakonska rješenja, pitanje dopuštenja autora morale bi riješiti same. Način na koji bi to mogle je dvojak:

- da svojim općim aktima, pravilnicima o studiranju, prebace ispunjavanje vlastite obveze na prave adresate, studente, propisivanjem davanja dopuštenja kao uvjeta studiranja, slično kao kod slovenskih sveučilišta

⁴⁷ Informacija o odprtem dostopu do recenziranih publikacij in raziskovalnih podatkov v programu Obzorje 2020 [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: <https://www.uni-lj.si/mma/Informacija%20o%20odprtem%20dostopu%20do%20recenziranih%20publikacij%20in%20raziskovalnih%20podatkov%20v%20programu%20Obzorje%202020/2015011211075893/>

- da općim aktom, ili barem interno i neformalno uspostavljenim sustavom dobivanja dopuštenja ili izjava, omogućuje onim studentima koji na to dobrovoljno pristaju, da dopuste stavljanje njihovog autorskog djela u javno dostupni repozitorij.

Naravno, visokoškolske ustanove mogu, kao što smo naveli i već postojeće slučajeve na hrvatskim fakultetima, formalno ispuniti zakonsku dužnost i pohraniti sve završne i diplomske radove u repozitorij, ali nakon toga onemogućiti javni pristup cjelovitom tekstu radova. Time bi se najefikasnije i s najmanje administrativnih teškoća, no najdalje od samog smisla institucijskih repozitorija, konačno mogle riješiti dvije suprotstavljene pravne situacije.

Ipak, ako zaista postoji želja, pogotovo za unificiranim rješavanjem situacije, bez obzira odabere li se potpuno dobrovoljno ili uvjetovano postupanje, dobro bi bilo da na razini sveučilišta, u čiju se bazu ionako slijevaju i kopiraju radovi iz repozitorija ustanova, postoje jedinstveni obrasci kojima studenti, najbolje odmah na početku studija, dopuštaju javno objavljivanje svojih radova. Navedeni primjeri iz Slovenije s obrascima izjava tome idu u prilog, kako bi se izbjeglo potencijalno šarenilo rješenja, koje ionako već sada postoji u praksi.

Naravno, još uvijek postoji i mogućnost novih zakonodavnih rješenja kojima bi se odlučnije uspostavile iznimke i ograničenja od apsolutnosti autorskih prava u korist institucijskih repozitorija i rasteretile ustanove od pokušaja uspostavljanja efikasnog sustava kojima bi ispunile deklaratornu zakonsku dužnost. No, takva su rješenja po svemu sudeći najmanje izgledna u skoro vrijeme. Iako postojeće stanje u kojem su u obvezi fakulteti, prisiljava te iste fakultete, ako žele ispuniti tu obvezu, da čine ono što nije u duhu autorskih prava – prisiljavaju autore na dopuštenje, bez jasnih zakonskih iznimka i temelja za to. Namjera rada tu nije otvarati i moguće pravne dubioze je li moguće i je li sasvim u duhu slobode raspolaganja djelom koje autorsko pravo i dalje daje autorima u ovim slučajevima, pravilnicima na taj način *de facto* derogirati autorskopravnu regulativu koja se nije mijenjala. No, s obzirom na to da postoji institut slobode ugovaranja koji je jači i od propisa ako taj propis nije prisilnog karaktera i ne može se mijenjati voljom stranaka⁴⁸ (to se u obveznom pravu prepoznaje formulacijama npr. „ne može se ugovoriti drukčije“, čega u ZAPSP-u u vezi autorskopравnih ugovora nema), možda je slobodno zaključiti kako student slobodnom voljom odlučuje želi li ili ne želi studirati na fakultetu pod određenim uvjetima. I samim odabirom uvjeta studiranja

⁴⁸ Vidaković Mukić, M. Opći pravni rječnik. Zagreb : Narodne novine, 2006. Str. 338.

time pristaje i da (u pismenom obliku koji se traži) mora dodatnim ugovorom ili izjavom dopustiti objavljivanje određenih radova koje izradi tijekom studiranja u ustanovi.

Što se tiče doseg a odluka i općih akata fakulteta kod rješavanja tih pitanja prema studentima koji su već započeli studij pod određenim uvjetima, u vezi pojma *stečena prava* ne radi se o jednoznačnom i u teoriji i praksi automatski primjenjivom načelu⁴⁹. No, za takve studente bi, barem uvažavajući dobre običaje zbog prava i uvjeta koja su valjala kod njihovog upisa, dobro bilo primijeniti dobrovoljnost dopuštenja, a fakulteti im mogu ponuditi obrazac ugovora ili izjave prije završetka studija. Obveznost davanja dopuštenja kao uvjeta sigurno može vrijediti za studente koji su započeli studirati nakon donošenja tih odluka i promjena općih akata, o kojima trebaju biti i transparentno obaviješteni prilikom donošenja odluke o upisu, kada bi i najjednostavnije bilo da te obrasce i potpišu.

LITERATURA

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Horizon 2020 – The Framework Programme for Research and Innovation [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52011DC0808>

Digitalni i akademski arhivi i repozitoriji – Dabar [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: <http://www.srce.unizg.hr/dabar/>

Directive 2004/48/EC of the European Parliament and Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32004L0048R%2801%29>

European Commission. Digital single market. Action 6. Protecting intellectual property rights online [citirano: 2015-22-11]. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/pillar-i-digital-single-market/action-6-protecting-intellectual-property-rights-online>

⁴⁹ Isto, str. 1107: „Što se može smatrati stečenim pravom nije definirala ni teorija niti praksa, jer u stvarnosti nema subjektivnih prava koja se objektivnim pravom ne bi mogla ukinuti ili promijeniti. kad bi bilo vječno nepromjenjivih subjektivnih prava ne bi bile moguće društvene promjene.“

European Commission. Open access to scientific information [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/open-access-scientific-knowledge-0>

Fact sheet : Open Access in Horizon 2020 [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/sites/horizon2020/files/FactSheet_Open_Access.pdf

Filozofski fakultet u Osijeku. Pravilnik o diplomskim radovima i ispitima [citirano: 2015-15-11]. Dostupno na: <http://www.ffos.unios.hr/download/pravilnik-o-završnim-radovima-procisceni-tekst.docx>

Filozofski fakultet u Osijeku. Pravilnik o završnim radovima [citirano: 2015-15-11]. Dostupno na: <http://www.ffos.unios.hr/download/pravilnik-o-diplomskim-radovima-i-ispitima-1.docx>

Gliha, Igor. Autorsko pravo. Zagreb : Informator, 2000.

Gliha, Igor. Pravna zaštita autorskih djela stvorenih u svezi s radnim odnosom na sveučilištu. // Intelektualno vlasništvo i sveučilište : Okrugli stol održan 23. svibnja 2013. u palači Akademije u Zagrebu 21(2013), 33-43.

Horizon 2020 [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/what-horizon-2020>

Horizon 2020. Official documents [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/official-documents>

Horvat, Aleksandra. Digitalizacija i knjižnice. // Zbornik Hrvatskog društva za autorsko pravo 11/12(2011), 27-35.

Informacija o odprtem dostupu do recenziranih publikacij in raziskovalnih podatkov v programu Obzorje 2020 [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: <https://www.uni-lj.si/mma/Informacija%20o%20odprtem%20dostupu%20do%20recenziranih%20publikacij%20in%20raziskovalnih%20podatkov%20v%20programu%20Obzorje%202020/2015011211075893/>

Klarić, Petar; Martin Vedriš. Građansko pravo : opći dio. Zagreb : Narodne novine, 2008.

Matanovac-Vučković, Romana. Industrijsko vlasništvo na sveučilištu – prijedlozi za unapređenje pravnog okvira. // Intelektualno vlasništvo i sveučilište : Okrugli stol održan 23. svibnja 2013. u palači Akademije u Zagrebu 21(2013), 45-62.

Matanovac-Vučković, Romana. Pravni status autorskih djela stvorenih u radnom odnosu na sveučilištu. // Zbornik Hrvatskog društva za autorsko pravo 11/12(2011), 1-26.

Nacionalni portal odprte znanosti [citirano: 2015-15-11]. Dostupno na: <http://www.openscience.si>

Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova – ZIR [citirano: 2015-23-11]. Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/>

Nacionalni repozitorij završnih i diplomskih radova – ZIR. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. Za studente. Pitanja autorskog prava [citirano: 2015-25-11]. Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/za-studente>

Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Obavijest o dostavi, pohrani i objavi disertacija i završnih radova veleučilišta i visokih škola u javnoj internetskoj bazi NSK [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: www.vguk.hr/download.php?downloadParams=webartfile%7C1322

Navodila o pripravi in oddaji elektronskih zaključnih del ter o preverjanju podobnosti zaključnega dela z drugimi deli [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: <https://dk.um.si/info/images/docs/navodila-o-pripravi-in-oddaji-del-2014-11.pdf>

Odluka o izmjeni i dopuni Statuta Sveučilišta u Zagrebu [citirano: 2015-30-11]. Dostupno na: http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/Novosti_press/Vijesti/Odluka_o_izmjeni_i_dopuni_Statuta_Sveucilista_u_Zagrebu_10_11_2015.pdf

Ojsteršek, Milan; Mojca Kotar. Vzpostavitev institucionalnih repozitorijev slovenskih univerz in nacionalnega portala odprte znanosti [citirano: 2015-15-11]. Dostupno na: http://www.nuk.uni-lj.si/dokumenti/2014/KDV/24_Ojstrsek_Kotar.pdf

Petrak, Marko. Traditio iuridica. // Informator 58, 5837(2010), 3.

Postopek oddaje zaključnega dela [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: https://dk.um.si/info/images/docs/postopek_oddaje_zakljucnega_dela.dkum.150722.pdf

Pravilnik o postpoku priprave in zagovora diplomskega dela [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: <https://dk.um.si/Pravilnik%20o%20postopku%20priprave%20in%20zagovora%20diplomskega.pdf>

Pravilnik o studiranju na preddiplomskim i diplomskim studijima Sveučilišta u Zagrebu [citirano: 2015-30-11]. Dostupno na: http://www.unizg.hr/fileadmin/rektorat/O_Sveucilistu/Dokumenti_javnost/Propisi/Pravilnici/PRAVILNIK_O_STUDIRANJU_konacna_LEKTORIRANA_verzija_PDF.pdf

Pravilnik sustava Dabar – Digitalni akademski arhivi i repozitoriji [citirano: 2015-25-11]. Dostupno na: <https://dabar.srce.hr/files/dabar-pravilnik-v1.0-20150817.pdf>

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Pravilnik o studiju [citirano: 2015-15-11]. Dostupno na: https://www.pravo.unizg.hr/fakultet/propisi/pravilnik_o_studiju

Radičević, Vesna. Strategija razvoja visokoškolske knjižnice kao dio razvojne strategije visokoškolske ustanove. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 1/2(2013), 123-136.

Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: <http://medlib.mef.hr/>

Repozitorij Univerze v Ljubljani [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/info/index.php/slo/>

Repozitorij završnih radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci [citirano: 2016-10-05]. Dostupno na: <https://repozitorij.pravri.uniri.hr/islandora/object/pravri%3A49>

Smerdel, B.; S. Sokol. Ustavno pravo. Zagreb : Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2006.

Statut Univerze v Ljubljani [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: https://www.uni-lj.si/o_univerzi_v_ljubljani/organizacija__pravilniki_in_porocila/predpisi_statut_ul_in_pravilniki/2013070915432663/

Sveučilišni računski centar Sveučilišta u Zagrebu [citirano: 2015-21-11]. Dostupno na: <http://www.srce.unizg.hr/>

Škorić, Lea. Repozitorij Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu [citirano: 2015-27-11]. Dostupno na: http://cuc.carnet.hr/cuc2007/program/radovi/prezentacije/b1_7skoric.pdf

Vidaković Mukić, Marta. Opći pravni rječnik. Zagreb : Narodne novine, 2006.

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima (NN br. 167/2003, 79/2007, 80/2011, 141/2013, 127/2014) – neslužbeni pročišćeni tekst [citirano: 2015-25-11]. Dostupno na: http://www.zamp.hr/uploads/documents/zakoni/ZAPSP_2014.pdf

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju [citirano: 2015-23-11]. // Narodne novine 94(2013). Dostupno na: http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_07_94_2132.html